

Tahsis Sisteminden Doğan Su Hakları Mühendisliği

Su hakları meselesi, bu güne kadar sadece hukuki bir mesele olarak mütalâa edilegelmiştir. Halbuki, bir su hakkı, faydalı bir şekilde kullanılmadan önce, ölçülen ve tevzi edilen, buharlaşma, sızma ve depolama gibi hususlara tâbi olan, muayyen zaman ve yerlerde emre âmade kılınması gereken tabii bir kaynağı temsil etmektedir. Su haklarının hidrolojik karakteristiklerini tâyin etme işi tamamiyle Mühendisleri alâkadar etmekte olup; su hakları meselesinde Mühendisliğin oynayabileceği rolün önemi, bir taraftan suyun günden güne kıtlasma ve diğer taraftan da hak sahiplerinin, akar suların daha ciddi bir şekilde zaptı-rapt altına alınması gerektiği hususunda gittikçe artan ısrarlı talepleri neticesinde, hızla artmasına devam etmiştir.

Roma İmparatorluğu devirlerinden bu güne kadar, akarsular, özel mülkiyet altında olmaktan ziyade, toplumsal nitelikte kabul edilegelmiştir. Bugün, Amerika Birleşik Devletlerinin Batı Eyaletlerinde cari tahsis sistemi (appropriation sistem) altında durum tamamiyle aynıdır. Mamafih, (arid) kurak iklim karakteri arzeden Batı Amerika'da sudan uygun şekillerde faydalanmak isteyen kimselere kanunen hiç bir mülkiyet bahis konusu olmaksızın, sadece bir intifa hakkı tanınmaktadır. Bu intifa hakkı, ya suyu doğrudan doğruya kullanmak veya kullanma müsaadesi almak suretiyle olmaktadır. Bu hakka, bazı eyaletlerde mer'î olan mevzuata göre, bununla beraber, bir mülkiyet hakkı nazariyle bakılmakta ve genellikle arazi ile birlikte veya münferiden satılıp alınabilmekte, başka bir araziye transfer edilmekte veya başka bir tarzda kullanılabilmektedir.

Su tahsis sistemi, Batı Amerikan madenci veya çiftçisinin girişeceği arazi developman faaliyeti ile ilgili yatırımlara başlamadan önce, kendisine ne miktarda su tahsis edileceğini ilk adımda bilmesi zaruretin-den doğmuştur. Batı Amerika'ya ilk

Yazan

Kenneth R. Wright,
ASCE Başkanı, U. S. A.

Tercüme

Hikmet A. TOPÇUOĞLU,
Orman Y. Mühendisi

yerleşen öncüler, kendilerinden çok sonra oralara iskân edilenlerin, onların can damarını teşkil eden bu su kaynaklarını onlarla paylaşacağını bilselerdi, arazi developmanına zamanların, ve paralarını sarfetmek hususunda her halde çok mütereddit davranırlardı. Bu itibarla, (ilk çıkan, yol alır) veya (sona kalan, dona kalır) ata sözü ile ifade edildiği gibi ilk yerleşen ilk hakkı alır doktrinin halen hâkim olduğu ve suyun oldukça kıt bulunduğu Batı Amerika'da, arazi kaynaklarının geliştirilmesi bu esasa göre tahakkuk etmiştir.

Su hakları iki esas kategoriye ayrılabilir

1 — Suyu doğrudan doğruya akıtma hakkı,

2 — Suyu depolama hakkı.

Tabii bir akarsudan çevrilerек doğrudan doğruya sulama, beledi ve sınai maksatlarla veya enerji üretimi için kullanılan sular birinci kategoride belirtilen su hakkına girerler. Bu duruma göre, su istikbâldeki bir kullanış için, depo edilmeyip, ancak normal olarak bekletilmeden o anda kullanılmaktadır.

Diğer taraftan, ikinci kategoriye giren su depolama hakkına göre ise; su sonradan kullanılmak üzere, depolanmaktadır; bu hak akım hızından ziyade, toplam depolama hacmini esas alır.

Su hakları kanununun ve idaresinin yer yer değişiklikler gösterdiği, Batı Amerika eyaletlerinde genellikle su tahsis sistemi uygulanmaktadır. Bu itibarla, su haklarının doğuşu ve dolayısıyla bu haklardan doğan münazâaların hal şekilleri de, bir eyaletten diğerine farklar arzetedirler. Meselâ, Wyoming eyaletin-

de, su dâvaları mahkemeye gitmeden önce, Eyalet Mühendisi ve diğer yardımcıları tarafından ele alınır buna mukabil, Colorado eyaletinde idari meseleler dışında kalan anlaşmazlıklar, doğrudan doğruya mahall mahkemelere tevdi edilmektedirler.

Su hakları Mühendisliğini ilgilendiren meseleler, genellikle aşağıdaki esaslardan bir veya bir kaçına zarı itibare alınarak çözümlenmektedir :

A. Su intifa hakkı önceliğini, su miktarını, su çevirme noktasını, mevzu bahis tahditlerle kullanma şartlarını tesbit etmek üzere, elde mevcut orijinal belgelerin durumu :

B. Bahis konusu su kanalındaki su miktarını, dağıtım zamanı ile tarzını (pattern) tesbit zımında, Eyalet Mühendisinin yapmış olduğu sırasatları;

C. Amerikan Jeolojik Etüd Dairesi (U. S. Geological Survey) tarafından neşredilmiş bulunan akım rasatları;

D. Coğrafi münasebetleri tesbiti mâtuf, topoğrafik haritalarla, (doğru-hat) diyagramları;

E. Sulanan sahalarla, tatbik edilen sulama metodlarını tesbite esas olmak üzere, evvelce çiftçilerle yapılmış mülâkatlarla ilgili zabıtlar arazi etüd raporları ve havaî fotoğrafı;

F. Bilhassa yeraltı suyu meseleleri yönünden önem arzeden bazı toprak ve jeoloji etüdları;

G. Amerikan Jeolojik Etüdler İdaresi ve Eyaletler tarafından toplanmış bulunan yeraltı suyu ile ilgili malûmat;

H. Beledi maksatlarla kullanılan su ve kanalizasyon şebekesi ile tahliye edilen miktarlar;

İ. Su girdi ve çıktıların (input-output) ilgilendiren çeşitli faktörleri bir araya getirmek amacı ile yapılmış çok yönlü etüdlar;

J. Su hakları mühendisinin, anlaşmazlığa düşen ilgililer tarafından mahkemeye bilirkışı olarak çağırılması sonunda varılan hükümlerden çıkarılabileceği hukukî sonuçlar.

Su Mühendisinin su hakları ile ilgili olarak karşılaştığı tipik bazı meseleler şunlar olabilir :

1. Bir su kanalında, su çevirme noktasının değiştirilmesi;
2. Su kullanma metodu ve şeklinin değiştirilmesi;
3. Su verimi cinsinden veya para olarak, su hakkı değerinin takdiri,
4. İktisap olunacak bir su hakkının seçilmesi;
5. Yeni tahsislerin yapılması; ve
6. Belirli su ihtiyaçlarına göre, su hakkına esas olacak su veriminin tesbiti.

Bu problemler dışında, ekseriya, pınar ve diğer su kaynaklarının müspet tesirlerinin tesbiti ile, bunların tâbi olacağı kullanış şekillerinin, (mansap) aşağıdaki mâlikleri ne şekilde etkileyeceği hususundaki meselelerle karşılaşılabilir.

Batı Amerika'da bir taraftan

mevcut su kaynaklarının günden güne artan ihtiyacı karşılayamaması, diğer taraftan da, su haklarının bugünkü su tahsis sistemi altında tedvirinin ortaya çıkardığı komplikasyonlar, su hakları mühendisinin oynayabileceği rolün önemini arttırmış bulunmaktadır. Ayrıca Batı Amerika'daki akarsular üzerindeki haklar tipik olarak son derece mütekasif olduğundan, suların çoğuna tesahüp edilebilecek ciddi bir mahiyet arz etmektedirler. Buna ilâveten, aylık ve yıllık debi tahavvülâtı ve bununla ilgili istihkak önceliklerinin karışık durumu sebebiyle belirli bir su hakkının istikbale muzaf tahminini yapabilmek için, ekseriya bir çok etüdleri zorunlu kılmaktadır.

Genel olarak, su hakları ile ilgili muamelelerde fiziki faktörlerin tesbiti hususunda su mühendisinin yardımına ihtiyaç duyulur. Bu gibi hallerde bir mühendis, elindeki teknik

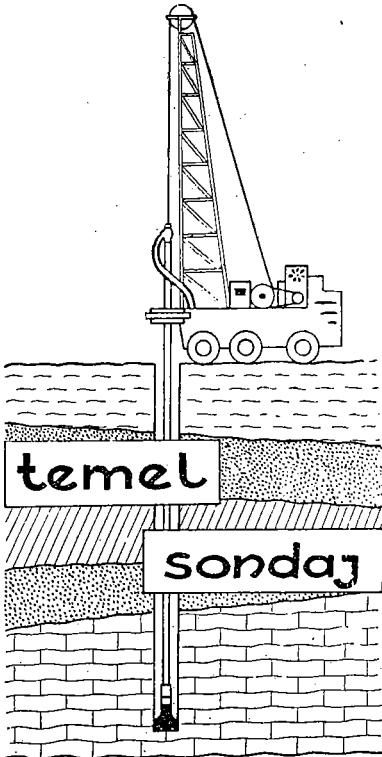
imkân ve teçhizattan faydalanarak su haklarına taallük eden dâvalarda, fiziki faktörlerin durumlarını, herkesin anlayabileceği bir vuzûha kavuşturabilir.

Bir su mühendisinin karşılaşılabileceği en zor mesele muhtemelen su çevirme noktasının değiştirilmesi olabilir. Bununla beraber, su haklarının takdiri, su kullanma tarzındaki değişiklikler, su haklarının alınıp satılması, yeni hükümler ve diğer çeşitli meselelerle de karşılaşılabilir.

Su hakları mühendisliği, bilhassa Batı Amerika gibi su kaynaklarının günden güne büyük önem kazanmakta olduğu diğer memleketlerde hidroloji bilgisine sahip olan mühendisler için enterasan bir faaliyet sahası olabilir.

Referans : Paper 3818, Journal of Irrigation and Drainage Division, Proceedings of ASCE, cilt 90; No. IRI; sahife 9 - 16; Mart 1964.

Y. Müh.ERCÜMENT KILIÇBAY - HÜSEYİN BAŞARAN

HER NEVİ SONDAJ
FORE VE ÇAKMA KAZIK, DERİN TEMELLER
ZEMİN VE TEMEL ETÜTLERİ
YERALTI SU KUYULARI
BARAJ ÖLÇÜ TESİSLERİ
ENJEKSİYON

- İNŞAAT
- ETÜT
- RAPOR
- MÜŞAVİRLİK

Adres : Plevne Sokak, 153 Soğukkuyu - ANKARA

Posta Kutusu 162 — ANKARA

Tel : 11 10 78

(Mühendislik — 217)